

Amerika Birleşik Devletlerin'de Klinik Psikologlarının Eğitim ve İşlevleri

Dr. J. B. DODDS
Fulbright Profesörü
Hacettepe Üniversitesi
1980 - 81

Bu makalenin amacı, Amerika Birleşik Devletleri'nde klinik psikologlarının işlevlerini, becerilerini ve eğitimlerini betimlemek; böylece de Türkiye'de klinik psikologlarının işlev ve eğitimleri konusunda tartışmaları canlandırmaktır. Makalenin son bölümünde yazar, Türkiye'de klinik psikolojinin gelecekteki gelişme yönü konusunda da bazı önerilerde bulunmaktadır.

İşlevler ve Çalışma Ortamları

Tablo I'de görüldüğü gibi klinik psikologlarının işlevlerinin ve birlikte çalışmaları olası grupların sayısı hayli çoktur. Genellikle klinik psikologları insanların sorunlarını değerlendirirler ve bu sorunların çözülmesinde yardımcı olmak amacıyla müdahalede bulunurlar. Okur özellikle Tablo I'in sistemlerle ilgili işlevleri gösteren I, A, 6; II, A, 5 ve B, 3, 4, başlıklı alt-bölümlerine dikkat etmelidir. Bu alt-bölümler, önceleri daha çok bireylerle, ya da en fazla ailelerle ve gruplarla çalışan klinik psikologlarının geleneksel işlevlerinde görülen oldukça yeni bir genişlemeye işaret etmektedir. Sisteme yönelik psikolog, ele alınacak ve analizi yapılacak birim olarak sistemi kabul eder. Örneğin, bir bürodaki elemanların çalışmaları verimsiz olabilir ve şirket bu konuda bir psikoloğa danışabilir. Sisteme yönelik bir psikolog, bu durumda, ne gibi düzeltmeler yapabileceğini saptamak için sistemdeki örgütlenmeyi, genel iletişim örüntülerini, karar verme süreçlerini, kararların yürürlüğe konma örüntülerini vb. inceler. Psikolog ayrıca, çalışm grubu sistemine müdahale ederek gerekli değişiklikleri yapabilmesini sağlayacak kuramsal ve uygulamalı bir eğitimden de geçmiştir. Bu işlerde çalışan psikologlar, çok dar olduğu gerekçesiyle klinik psikoloğu terimine karşı çıkmaktadırlar; çünkü klinik psikoloğunun rolü genellikle tek bir kişinin, ya da belki bir grup içindeki kişilerin tek tek değerlendirilmesi ve

durumlarına müdahale edilmesi şeklinde tanımlanır. Sistem psikologları daha kapsamlı bir terim olan profesyonel psikolog terimini tercih etmektedirler. Bununla beraber, bu makalede yine de klinik psikolog terimi kullanılmıştır, çünkü birçok psikolog için bu terim profesyonel psikolog ya da uygulamacı psikolog terimlerine kıyasla daha aşındır. Şimdi tekrar Tablo I'e dönelim ve hemen işaret edelim ki herhangi bir psikolog, Değerlendirme, Müdahale ve Araştırma işlevlerinin hepsinde birden beceri sahibi olamaz. Tek bir psikolog 3-4 işlevde uzman, 6-7 işlevde yeterli olabilir; geri kalanlara ise sadece aşındır.

Tablo I'de Bölüm IV, psikologların üzerinde çalıştıkları çok sayıdaki özel grupları göstermektedir. İşlerde söz konusu olduğu gibi burada da bir tek psikoloğun, bu grupların hepsiyle çalışabilecek becerilere sahip olması beklenemez; her psikolog bu gruplardan bir ya da ikisiyle çalışmada tecrübe kazanır ve o gruplarla başarılı olur.

Klinik psikoloğu işlevleri, birçok ortamda yerine getirilebilir. Tablo II'nin solunda, dikey eksen üzerinde, A.B.D.'deki psikologların çalışma ortamlarından bazıları sıralanmıştır. Tablo II'nin üst kısmında, yatay eksen ise Tablo I'in ilk kısmında verilen işlevler gösterilmiştir. Küçük (i) işareti bu ortamdaki bir psikoloğun yerine getirebileceği işlevleri göstermektedir; (b) işareti ise bu ortamda psikoloğun başka işlevini belirtmektedir. İşlevlerin bu şekilde ayrılmasında her zaman uyuma olmayabilir. Örneğin, söz konusu ortamlardan birinde çalışmakta olan belli bir psikolog, bu makale yazarının başlıca ve ikincil olarak belirttiği işlevler konusunda farklı görüşte olabilir. Zaten Tablo II'nin amacı okuyucuya, klinik psikologlarının çeşitli ortamların her birinde neler yapabilecekleri konusunda yaklaşık bir fikir vermektir.

Kalın çizgilerle ayrılmış olan sütunları yukarıdan aşağı doğru gözden geçirmekle, çeşitli ortamlarda klinik psikologlarınca en yaygın olarak yapılan işlevler konusunda da bir fikir sahibi olunabilir. Aslında, psikologların nerede, kimlerle, ne yaptıklarını gösterebilmek için Tablo II'nin üç boyutlu olması gerekirdi.

Klinik Psikoloğunun Mesleki Nitelikleri

Bu kadar çeşitli ortamlarda bu kadar çeşitli işlevler görebilmesi için ideal psikolog ne gibi mesleki niteliklere sahip olmalıdır? Bir psikoloji doktorunun insan problemleri konusunda araştırmacı ve soruşturucu bir tutumu olması gerekir. Dolayısıyla da: 1) Değerlendirme ve müdahale konularındaki kuramlar da dahil olmak üzere bütün kişi-içi ve kişilerarası kuramlar konusunda bilgi sahibi olmalıdır. 2) Konusuyla ilgili araştırma problemleri ve tekniklerine aşina olmalıdır. 3) Klinikteki en önemli araçlardan biri olan kişilerarası etkileşime, ayrıca kendisine karşı duyarlı olmalıdır. 4) İnsanların problemlerini değerlendirmede ve bunlara başarılı olarak müdahale etmede beceri sahibi olmalıdır. 5) Sonucun başarı derecesini değerlendirebilmelidir. 6) Güncel mesleki ve ahlaki sorunlardan haberdar olmalıdır.

Yeterli ve gerçek profesyoneli teknisyenden ayıran şey soruşturucu bir düşünce tarzıdır. Profesyonel bir psikolog kuramları bilmesi, bunları eleştirebilmeli, kişilerin davranışlarını değerlendirebilmeli, bireyde ya da sistemdeki değişikliğin ya da değişmemenin nedenlerini araştırmalı, başkalarının sunduğu sonuçların güvenilirlik ve geçerliğini değerlendirebilmelidir. Psikolog çok yönlü ve esnek olmalıdır.

Psikoloğun belli başlı sosyal ve psikolojik kuramları bilmesi, bunlarla ilgili görgül kanıtlardan ve kuramların doğurganlık derecelerinden haberdar olması gerekir. Çoğu psikologlar mesleki çalışmalarında kendi sentezleri olan bir model kullanmayı tercih ederler.

Klinik psikoloğunun kendisi en önemli klinik araçtır. Yeterli bir psikolog, kişisel zaafının, güçlü yönlerinin, kör noktalarının ve etkileşim yeteneklerinin farkındadır. Açıklık ve kendisi hakkında sürekli olarak yeni bilgi kazanma yeteneği bir klinikçi için vazgeçilmez özelliklerdir; klinikçinin soruşturucu ve eleştireci tutumu, devamlı olarak, kendini araştırma ve anlamaya da yönelik olmalıdır.

Psikoloji doktoru, başkalarının çalışmalarını eleştirerek değerlendirebilecek düzeyde araştırma bilgisine sahip olmalıdır. Yani araştırma düzenlemesi, istatistiksel teknikler ve klinik psikolojisi araştırmalarındaki sorunlar konu-

sunda yeterli bilgisi olmalıdır. Bir profesyonel olarak çalışabilmek için, alana ilişkin psikolojik araştırmaların bulunduğu belli başlı kaynaklardan ve güncel araştırma konularından haberdar olmak, ayrıca en sık kullanılan teknikleri anlayabilecek kadar da istatistik bilmek gerekir.

Bir psikoloğun; birey, aile, grup ya da sistemlerde görülebilecek problemleri, bu arada bu birimlerin bilişsel, duygusal, tutumsal ve etkileşimsel yönlerini değerlendirebilmek için belirli teknik bilgilere de gereksinimi vardır. Ayrıca, bireylerde ya da gruplarda görülen sorunları çözümlenmede yardımcı olabilmesi için, psikoloğun, tedavi tekniklerini uygulamada da beceri sahibi olması ve bu becerileri meslek hayatı boyunca tazelenmesi gerekir.

Profesyonel psikolog kimliğinin kazanılmasında, meslekle ilgili geniş bilgi sahibi olma, ayrıca insanlarla çalışırken karşılaşılabilecek ahlaki sorunlardan haberdar olma da önemli yer tutar. Diğer yardımcı meslek elemanlarıyla verimli bir etkileşim yeteneği de temel gerekliliktir.

Klinik Psikologlarının Eğitimi

Amerika Birleşik Devletlerinde İkinci Dünya Savaşından beri klinik psikologlarının eğitiminde geleneksel olarak izlenen model, Boulder modeli, ya da bilimci-uygulamacı modeli olmuştur. Klinik psikolojisinde doktora (Ph.D.) alan öğrenci, gerek kuramsal açıdan gerek uygulama açısından kendisine araştırma becerisi kazandırmayı amaçlayan bir programdan geçmektedir; yani hem kuramsal dersler almakta hem de gerek bilim uzmanlığı (M.A.) gerek doktora için görgül birer araştırma yapmaktadır. Bu tür programların çoğunda klinik psikolojisi, akademik psikoloji programına bağlıdır ve öğrencilerin eğitimindeki uygulamalı klinik çalışmalara karşı tutumlar programdan programa farklılık göstermektedir. Uygulamalı çalışmaların heyecanlı onaylandığı durumların yanı sıra, ancak hoş görüldüğü durumlar, hatta bu tür çalışmalara karşı çıkılan durumlar da vardır. Çoğu hallerde klinik uygulama çalışmaları, araştırma projeleri için ihmal edilir. Bu tür programlardan geçen öğrencilerin bir klinik ortamında bir tam yıl staj yapmaları öngörülmüştür; öğrencilerin asıl klinik eğitimleri de ancak bu sırada gerçekleşmektedir. Oysa bu programlardan çıkan öğrenciler, bilimsel araştırmacı olmaktan çok uygulamacı olmaktadır. Hatta geçirdikleri araştırma yaşantıları onlarda araştırmayla ilgili her şeye karşı bir koşullanma bile oluşturmaktadır. A.B.D. de klinik psikolojisinde doktora almış

psikologların yayın dağılımında tepedeğer sıfır'dır.

Tek bir kişinin hem uygulama becerileri kazanmasının, hem de aynı ölçüde psikoloji bilgimizi artırma girişimine (araştırma) katılmasının gerçekçi olmadığı zamanla belirginleşmiştir. Dolayısıyla son zamanlarda, mesleğin uygulamalı alanlarında çalışmayı planlayanlar için farklı eğitim programları oluşturma eğilimi başgöstermiştir. Böyle bir program 1976 yılında Denver Üniversitesinde geliştirilmiştir. Bugün A.B.D.'de aynı dereceyi veren 5-6 program vardır ve yenileri de geliştirilmektedir.

Profesyonel Psikoloji Doktorası programı, psikoloji dalında üniversite eğitimi görmüş öğrencilerin 4 tam-yılda (12 ay) tamamlayabileceği bir programdır. Söz konusu dereceyi alan öğrenciler Klinik Psikolojisinde Doktora (Ph. D.) alan öğrencilerin kabul edildikleri bütün işlere kabul edilmektedirler. Gözetim altında yapılan 1-2 yıllık doktora-sonrası çalışmasını gerçekleştirenler, tıpkı «Ph. D.» almış psikologlar gibi bağımsız psikolog olarak çalışma lisansı alabilmektedirler. Denver Üniversitesi öğretim kurulu, profesyonel psikolog yetiştirmede, gerektiği gibi yürütülen bir «Psy. D.» programının geleneksel klinik psikolojisi doktora programına (Ph. D.) kıyasla daha başarılı olduğu kanısındadır. Bununla beraber, özellikle üniversitelerde çalışacak, araştırma yaparak klinik psikolojisi konusunda bilimsel bilgiyi arttıracak kişilerin yetiştirilmesinde Klinik Psikolojisinde Doktora (Ph. D.) programlarının yine de önemli rolleri vardır.

Türkiye'de Klinik Psikolojisi

Klinik Psikolojisinin bugün Türkiye'deki durumuyla 1940 ve 50 lerde A.B.D.'deki durumu arasında birçok paralellikler kurulabilir. O zamanlar Amerika'da doktoralı psikologların hemen hemen hepsi üniversitelerde çalışmaktaydı; doktora olmayan, yetişme ve beceri bakımından birbirinden çok farklı birçok kişi de psikolog ünvanıyla görev yapmaktaydı. Psikiyatri mesleği, gelişmekte olan klinik psikolojisi mesleğinden tedirgin olmakta ve onun faaliyet alanını daraltmaya çalışmaktaydı. Psikologlar ise mesleki eğitimi daha iyi hale getirmeye ve mesleğe giriş için gerekli eğitim standardını yükseltmeye uğraşıyorlardı.

Benzetmelerde ileri gitmek tehlikeli olabilir çünkü gerek A.B.D.'nin gerek Türkiye'nin kendilerine has özellikleri ve sorunları vardır. Şüphesiz ki Türkiye'de bundan sonraki 30 yıl içinde klinik psikolojisinin A.B.D.'de son 30 yılda izlediği yolu izlemesi beklenemez. Fakat bütün analogiler bizim karşılaştırmalarımız da düşünmeye yöneltmek ve kolayca gözden kaçabilecek bazı sorunlara dikkat çekmek için ya-

rarlı olabilir. Aşağıda, bu yazara göre, Türkiye'de klinik psikolojisinin gelişmesi için gerekli 5 adım sıralanmıştır :

1. Psikologlar Derneğinin daha güçlü hale gelmesi gerekir. Böylelikle
 - a) psikologlar güçlü bir mesleki kimlik kazanacaklardır;
 - b) mesleki dergiler ve toplantılar yoluyla psikolojinin çeşitli alanlarıyla ilgili görüşler ve fikirler daha büyük bir rahatlıkla alınıp verilebilecektir;
 - c) Türkiye'de klinik psikologlarının yetiştirilmesi ve yeterlik belgesi alabilmeleri konusundaki sorunlar üzerinde bütün psikologlar birlikte çalışabileceklerdir.
2. Doktoralı klinik psikologları üniversiteler ve üniversitelere bağlı hastahanelerin dışında da çalışmaya başlamalıdır. Özel becerilerle donanmış olan klinik psikologlarının Türk halkına hizmetini arttırabilmek için bu adım gereklidir. Ayrıca bu uygulamaların, yeni psikologların alanda ve gözetim altında çalışarak yetişmelerini sağlama bakımından da çok önemli bir rolere olacaktır.
3. Bugün, sadece 4 yıllık üniversite eğitimi görmüş, dolayısıyla psikolojinin uygulanmasında hazırlıklı olmayan pek çok kişinin, hastahane ve okul gibi kuruluşlarda psikolog olarak çalışmaları dikkate alınarak, bu kişilerin becerilerini arttıracak meslek-içi eğitim programlarına önem verilmelidir.
4. Psikologlar Derneğinden bir komitenin, ya da ulusal düzeyde bir psikologlar heyetinin, psikologlar için çeşitli düzeylerdeki eğitim, iş tanımı ve bağımsız çalışma yetkisi konularında, betimlemeler yapması yararlı olabilir. Örneğin, sadece üniversite diplomasına sahip olan Psikolog 1, Psikolog 2 ya da 3'ün gözetiminde psikometrik ölçme yapabilir. Bilim Uzmanlığı derecesine sahip olan Psikolog 2, bir Psikolog 3'ün gözetiminde daha başka beceriler uygulayabilir. Klinik Psikolojisinde Doktora derecesine sahip Psikolog 3 ise ehil olduğu birçok konuda gözetimsiz ve bağımsız olarak çalışabilir. Komite ya da heyet çeşitli düzeyler için yeterlik belgeleri verebilir.
5. Kamu oyunun ve özellikle insanlara hizmet veren kuruluşlarda, örneğin okul, hastahane, huzurevi, hapishane gibi yerlerde karar yetkisine sahip olanların, psikolojinin sunabileceği hizmetlerden daha çok haberdar olmaları, kurumlarındaki psikologlardan isteyecekleri hizmetler için hangi eğitim düzeyinin gerekli olduğunu bilmeleri sağlanmalıdır.

TABLO I

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE KLİNİK PSİKOLOGLARININ BECERİLERİ VE HEDEF - GRUPLARI

I. DEĞERLENDİRME

A. Tek Kaynak

1. Bilişsel
 - a. zekâ
 - b. kurultu
2. Kişilik
 - a. objektif
 - b. projektif
3. Görüşme
4. Nöropsikolojik
 - a. öğrenme bozuklukları
 - b. algısal - motor bozukluklar
5. Davranış analizi
6. Sistem değerlendirmesi
7. Mesleki
8. Eğitimsel

B. Çeşitli Kaynakları Birleştirme; Havale Edenin Sorularını Cevaplandırma; Tanı Koyma; Rapor Yazma

C. Bulguları İletme

1. Başvuru sahibine
2. Başka profesyonel kişileri
3. Resmî makamlara, örneğin mahkemelere

D. Diğer

II. MÜDAHALE

A. Tedavi Modeli

1. Davranış tedavisi
2. Bilişsel tedavi
3. Hümanist - varoluşçu tedavi
4. Psikanalitik ego psikolojisi tedavisi
5. Sistemler kuramı

B. Konsültasyon

1. Başvuran - merkezli
2. Danışılan - merkezli
3. Program - merkezli
4. Kurum - merkezli

C. Kriz durumunda müdahale

D. Diğer

III. ARAŞTIRMA

- A. Klinikle İlgili Sorunlar
- B. Program Değerlendirmesi
- C. Genel Olarak Araştırma Danışmanlığı

IV. HEDEF - GRUPLAR

A. Yaş Grupları

1. 6 yaştan küçükler
2. 6 - 12
3. 13 - 17
4. 18 - 21
 - a. üniversite öğrencileri
 - b. üniversite öğrencisi olmayanlar
5. Genç yetişkinler
6. Yetişkinler
7. İleri yetişkinler

B. Özel Sorunlar (genellikle nevroz ya da kişilik bozuklukları adı altında sınıflandırılanlar dışında)

1. Şizofreni
 - a. hastahane de yatanlar
 - b. ayakta tedavi görenler
2. Çocukluk psikozu
3. İntihar
4. Zekâ geriliği
 - a. hastahane de yatanlar
 - b. ayakta tedavi görenler
5. Psikosomatik hastalıklar
6. Cinsel bozukluklar
7. Uyuşturucu madde alışkanlığı
8. Alkol alışkanlığı
9. Evlilik problemleri
10. Ana - babalık problemleri
11. Diğer

C. Sosyolojik Gruplar (beyaz ırktan orta - sınıfa ek olarak)

1. Düşük gelirli
2. Azınlıklar
 - a. Siyahlar
 - b. Meksikalı - Amerikalılar
 - c. Asyalı - Amerikalılar
 - d. Yerli - Amerikalılar
 - e. diğer
3. Suç işlemiş olanlar
 - a. tutuklu
 - b. serbest
4. Eşcinseller
5. Fiziksel sakatlığı olanlar
6. Yaşlılar
7. Kadınlar
8. Malûl gaziler
9. Diğer

D. Tedavi Birimi (teke - tek tedaviye ek olarak)

1. Eşler
2. Aile
3. Grup
4. İş grubu
5. Kurum
6. Topluluk

TABLO II
KLİNİK PSİKOLOGLARININ ÇALIŞMA ORTAMLARI
VE EN YAYGIN İŞLEVLERİ

İŞLEVLER
Anahtar
i — işlev
b — başlıca işlev

Bilissel (Zekâ)	Değerlendirme										Tedavi			Konsültasyon		Araştırma								
	Kişilik	Görüşme	Algıs.-motor	Nöro-psikol.	Öğrenme	Davranış anal.	Sistem değerl.	Meslekî	Eğitimsel	Sonuçları birleşt.	Sonuçları İletme	Teke - tek	Aile	Eşler	Grup	Krizden müdahale	Başvuran - merkezli	Danışılan - merkezli	Program - merkezli	Kuruluş - merkezli	Klinikle ilg. probl.	Program değerl.	Araştırma-danışm.	Öğretim

ORTAMLAR

Ruh Sağlığı Merkezleri	i	b	b	i	i	i	i	i	b	b	b	i	i	i	b	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
Özel Muayenehaneler	i	b	b	i	i	i	i	i	i	b	b	b	i	b	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
Okullar :																									
anaokulu	b				b	i	i			i	b	b	i	i		b									i
ilkokul	b	i	i	b	b	i			b	b	b	i	i	i	i	i									i
orta okul	b	i	b	b	i	i	i	i	b	b	b	i	i	i	i	i									i
lise	b	i	b	b	i	i	i	i	b	b	b	i			i	i	i								i
üniv. danışma merk.	i	b	b	i				b	b	b	b	i	i	i	i						i	i	i		i
üniv. eğitim klin.	i	b	b	i	i	i	i		b	b	b	b	i	i	i	i	i	i	b			b		b	b
tıp fakül. psikiatri böl.	i	b	b		i	i			b	b	b	b	i	i	b	i	b	i			i	i	b	i	b
Yataklı Psikiatri Hastahaneleri :																									
yetişkin	i	b	b		i	i	i		b	b	b	b	i	b	i						i	i	i	i	i
ergen	i	b	b		i	i	i	b	b	b	b	i	b	i							i	i	i	i	i
çocuk	b	b	i	i	i	i	i		i	b	b	b	b	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
Adli Sistemler :																									
mahkemeler, yetişkin	i	b	b					b	i	b	b	i	i	b	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
çocuk	i	b	b					b	i	b	b	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
tutuklular, yetişkin	i	b	b	i	i			b	b	b	b	i			i	i	i	i	i	i	i	i	i	i	i
çocuk	i	b	b	i	i	i		b	b	b	b	i	i	i	i						i	i			i
İş ve Endüstri																									
personel	i	b						i	b	i	b	b				i	i	i	i						i
işçiye yardım	i	b								i	i	b	b	i	i										i
işletme		b								b	b					b	b	b							i
Yataklı Tedavi Merkezleri	b	b	b	i	i	b	i			b	b	b	i	i	i	b	i	i	i						i
Hastahaneler	i	b	b	i	i	i	i			b	b	b				i	i	i	i	b	i	i	i	i	i
Ayakta Tedavi Klinikleri (sağlığı koruma örgütleri dahil)		i	b							b	b	i	i	i	i	b					i	b	i	i	i
Rehabilitasyon Kuruluşları	b	i	b	i	i	i			b	b	b	b	b			i	b	i			i	i	i	i	i
Malûl Gazilere Yardım Prog.		i	b						b	b	b	b	b			i					i				i
Huzurevleri		i	b							b	b	b	i			i	b	i							i
Yetimhaneler	b	i	i	b	i	b	i			b	b	b	i			i	i	i							i
Sosyal Kurumlar :																									
sosyal yardım	b	b	b	i	i				i	i	b	b	i	i			i	i	i						i
rehabilitasyon	b	b	b	i	i				b	b	b	b	i			i	i	i							i
Geri Zekâlılar İçin Kuruluşlar	b			b	b					b	b					b	i	i	i	i					i
Kötü Muamele Gören İçin Merkezler (çocuk ve kadın)		i	b							i	i	b	b	b	b	b	i	b	i			i			i
Diğer																									